

ბლოგალური ეკონომიკური კრიზისი და საქართველო

ლაშარა კოქიაშვილი

ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი, თსუ პროფესორი

შეხვედრები

მარტი - №3 2009

გარდამავალ პერიოდში, საქართველოს საზოგადოების დემოკრატიზაციისკენ აღებული ჯურსმა, რადიკალურმა ეკონომიკურმა რეფორმებმა და მსოფლიო ეკონომიკურ თანამეგობრობაში ინტეგრაციისკენ სწრაფვამ ინვესტიციის ბაზარს რეალური წანამძღვრები შეუქმნა.

საქართველოს ეკონომიკა მსოფლიო ეკონომიკის შემადგენელი ნაწილია და ბუნებრივია მსოფლიო ფინანსურმა კრიზისმა მის ეკონომიკაზეც ნეგატიურად იმოქმედა და ქვეყანა მრავალი გამოწვევის წინაშე დააყენა. კრიზისის პირველი შედეგები 2009 წლის დასწყისშივე გამოვლინდა და იგი წლის განმავლობაში ჯიღევ უფრო გატრმავდება.

საქართველოში ეკონომიკური ზრდის ძირითად ფაქტორს უცხოეთიდან ბოლო წლებში კერძო კაპიტალის (პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები და საბანკო კრედიტები) და საბიუჯეტო სახსრების მუდმივი ზრდა წარმოადგენდა. ამდენად, პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების და საბანკო კრედიტების შემცირება 2009 წელს ეკონომიკური ზრდის შეფერხების მნიშვნელოვანი ფაქტორები იქნება. მსოფლიო ეკონომიკურ კრიზისამდე საქართველოს ხელისუფლება მშპ-ს ნომინალურ 21535,9 მლნ ლარის მოცულობით ივარაუდებოდა, ხოლო კრიზისის შედეგების გამოვლენის შემდეგ ხელისუფლების პროგნოზი 21308,7 მლნ. ლარია (შემცირება ნავარაუდევია 227,2 მლნ. ლარით, რაც დაახლოებით 1,05%-იანი შემცირებაა).¹ რეალური მშპ-ს ზრდა თავდაპირველად 4,0%-ით იყო ნავარაუდევი, ხოლო კრიზისის შედეგების გამოვლენის შემდეგ - 2,5%-ით. 2008 წელს რეალური მშპ-ს ზრდა, დაგეგმილი 8%-ის ნაცვლად, ხელისუფლების პროგნოზით მხოლოდ 2,0% იქნება. თუმცა, რეალური ვითარება შესაძლებელია უფრო პესიმისტური იყოს და ორპროცენტის ზრდის მიღწევა მხოლოდ დონო-

რებიდან მიღებული დაფინანსებით მოხერხდეს.

რას უკავშირდება ინვესტიციების შემცირება? საქართველოში ინვესტიციების მნიშვნელოვანი შემცირება ჯერ კიდევ აგვისტოს მოვლენების შემდეგ დაიწყო. ასევე იგი საქართველოში მსხვილი საპრივატიზაციო ობიექტების შემცირებასაც უკავშირდება, მცირე საპრივატიზაციო ობიექტები აქ მნიშვნელოვან ამინდს ვერ ქმნის.

როგორც წესი, მშპ-ს და საინვესტიციო ნაკადების შემცირება საბიუჯეტო შემოსავლების შემცირების უმთავრესი ფაქტორია. ამას ემატება გადასახადების შემცირებით გამოწვეული საბიუჯეტო დანაკარგები (ამ შემთხვევაში იგულისხმება საშემოსავლო გადასახადის განაკვეთის 25%-დან 20%-მდე დანევა). ამის მიუხედავად, საქართველოს ხელისუფლება საბიუჯეტო შემოსავლების ზრდას ვარაუდობს. 2009 წლის საბიუჯეტო შემოსავლები საკმაოდ ოპტიმისტურია და შარშანდელ მაჩვენებელს (5510,2 მლნ. ლარი) 46,5 მლნ. ლარით აღემატება.

ბანკებისთვის ფინანსური რესურსების ნაკლებობა მსოფლიო პრობლემად იქცა. საქართველოს ბანკების უმეტესობა ფინანსურ რესურსებს უცხოური ბანკებიდან იღებდა და საქართველოს კლიენტებზე გაზრდილი საპროცენტო განაკვეთით გასცემდა.

ჯერ კიდევ 2008 წელს საქართველოში ბანკების მიერ კრედიტებზე საპროცენტო განაკვეთის გაზრდა სწორედ საერთაშორისო კრედიტებზე განაკვეთების გაზრდამ და საქართველოში რეალური ინფლაციის მაღალმა მაჩვენებელმა გამოიწვია შარშანდელი საკრედიტო ბუმი, დეპოზიტებისა და კრედიტების ვადიანობის შეუსაბამობის გადაფარვა, საბანკო რისკების გაძლიერებას იწვევდა. თუ გავითვალისწინებთ, რომ საქართველოში ბანკები კრედიტებს სწორედ იპოთეკური საქონლის შესაქმნელად გასცემდნენ (სამშენებლო კომპანიებზე უძრავი ქონების მშენებლობისათვის, ხოლო ფიზიკურ და იურიდიულ პირებზე უძრავი ქონების შესაძენად), სამშენებლო სექტორისთვის კრედიტების გაცემა ძალზე სარისკო საქმე გახდა.

ამდენად, სხვადასხვა სფეროებში არსებული კრიზისიდან გამომდინარე, საბანკო სფერო ერთი მგრძობიარე აღმოჩნდა. იგი დღეს არც თუ სახარბიელო ვითარებაშია. 2009 წელი საქართველოს საბანკო სექტორისთვის ძალზედ მძიმე იქნება და კონიუნქტურის მნიშვნელოვან ცვლილებას პირველ ნახევარში უნდა ველოდოთ.

ჯერ კიდევ აგვისტოს მოვლენების შემდგომ, მოგვიანებით კი საფინანსო კრიზისის გაღრმავების პერიოდში ბევრმა დაქირავებულ-

1 ციფრობრივი მასალა აღებულია შურნალების „საქართველოს ეკონომიკა“, „ბიზნესი და კანონმდებლობა“, გაზეთების „24 საათი“ და „კვირის პალიტრის“ ეკონომიკური დამატებიდან.

მა სამუშაო ადგილი დაკარგა. ბანკების მიერ კრედიტების გაცემის შეწყვეტამ განსაკუთრებით სამშენებლო და საავტომობილო ბიზნესი დააზარალა. ფაქტიურად გაჩერდა სამშენებლო საქმიანობა და საბანკო სფეროს პრობლემებიდან გამომდინარე, საკრედიტო პორტფელი ბანკებმა მნიშვნელოვნად შეამცირეს. შედეგად, საქართველოს სხვადასხვა ბანკებიდან და სამშენებლო კომპანიებიდან რამდენიმე ათასი თანამშრომელია დათხოვნილი, რამაც უმუშევრობის ისედაც მაღალი მაჩვენებელი გაზარდა.

საქართველოში უკანასკნელ წლებში სიღარიბის დონე იზრდებოდა. ჯერ კიდევ აგვისტოს მოვლენებამდე და მსოფლიო ფინანსური კრიზისის დაწყებამდე, სიღარიბის ზღვარს მიღმა მყოფი ადამიანების რაოდენობა 1 მლნ-ზე მეტი იყო. გაზრდილი უმუშევრობისა და სამომხმარებლო პროდუქციაზე მაღალი ფასების გამო, 2009 წელს სიღარიბის მაჩვენებლის კიდევ უფრო ზრდას უნდა ველოდოთ.

კრიზისის გამომწვევი პრობლემები საქართველოში. საფინანსო სექტორზე მეტად ინვესტორებზე აგვისტოს ომმა იმოქმედა, ბანკებში დეპოზიტები შემცირდა, ფული უმეტესად მსხვილმა მენაბრებმა გაიტანეს, რამაც ბანკებს ლიკვიდობის პრობლემა შეექმნა.

ომმა გააღრმავა პრობლემები, რაც არსებობდა საბანკო სექტორში აპრილიდან. სახიფათო ნიშნები გაზაფხულზე გაჩნდა და ხალხმა ანგარიშებიდან ფულის გატანა დაიწყო. მიმდინარე ანგარიშის დიდი დეფიციტი საქართველოს უამისოდაც ჰქონდა. ექსპორტიდან მიღებულ შემოსავალსა და იმ თანხას შორის, რასაც იმპორტზე ვხარჯავთ (დოლარებში) საკმაოდ უარყოფითია. ამ სხვაობას ნაწილობრივ პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები და უცხოეთში სამუშაოდ წასული ჩვენი მოქალაქეების მიერ გადმორიცხული თანხები ავსებდა. აგვისტოს შემდეგ ინვესტიციების ნაკადმა იკლო. შემცირდა გადმო-

რიცხული ფულის რაოდენობაც. სხვაობა იმ დახმარებით უნდა შემცირდეს, რასაც საქართველო დონორებისგან ელოდა.

დონორები და საქართველო. აშშ-ისა და ევროპის სახელმწიფოების მიერ 4,5 მილიარდი დოლარის უპრეცედენტო დახმარების გამოყოფა 2008 წელს მნიშვნელოვანი ფაქტი იყო. მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ დანგრეული ევროპის აღსადგენად ე.წ. **“მარშალის გეგმით” 2,5 მილიარდი დოლარი გაითვალისწინეს და ეს თანხა ევროპაში 17 ქვეყანაზე გადანაწილდა. ამ დახმარების წყალობით ევროპის ეკონომიკაში სამი წლის შემდეგ 30%-იანი ზრდა აღინიშნა.** მაშინდელი დოლარი, მართალია, უფრო მყარი იყო, მაგრამ ამის მიუხედავად, ახლა ეს დახმარება, რასაც საქართველოს დაპირდნენ, “მარშალის გეგმაზე” მასშტაბურია. ამასთან, იგი უცხოელ ინვესტორს არწმუნებს, რომ აქ ფულის ჩადება გამართლებულია. აშშ-თან თანამშრომლობის ხელშეკრულება ცხელმონერა ინვესტორის რწმენის გამყარებას უწყობს ხელს.

დახმარების გამოყენების გზები. თანხის ნაწილი, ბუნებრივია, მოსახლეობის სოციალურ დაცვას ხმარდება. დიდი ნაწილი კი ინფრასტრუქტურის განვითარებაზე უნდა დაიხარჯოს, რაც სამუშაო ადგილების შექმნას შეუწყობს ხელს.

თანხის ნაწილი მკაცრი რეგულირებისა და ზედამხედველობის პირობებში ბანკების ლიკვიდობის გაუმჯობესებას უნდა მოხმარდეს. პირველ რიგში, ბანკები უნდა იყოს საიმედო. საწარმოო სიმძლავრეებს სახელმწიფო თვითონ ვერ შექმნის, ის ბანკის მეშვეობით ბიზნესს უნდა დაეხმაროს. მთავრობას შეუძლია ეს თანხები სახელმწიფო გარანტიებით, შესაბამისი დაზღვევით გასცეს. უცხოელ ინვესტორსაც შესთავაზოს – შენ ბიზნესი აწარმოე და პოლიტიკურ რისკებს მე დაგიზღვევო.

რას მივიღებთ შედეგად? შემოსავლის შემცირების შემდეგ კომპანიები იძულებული გახდნენ,

ხარჯების ეკონომია გაეწიათ. პირველ რიგში, თანამშრომლების გაშვება და მარკეტინგული ხარჯების შემცირება დაიწეს. განვადებების სერვისის შეზღუდვა რითეილერებს გაყიდვას შეუშეშებდა, მაგრამ დროებით. გაყიდვის გასაზრდელად ისინი სხვა გზებს მონახავენ. ზოგიერთი დაიხურება, ეს საბაზრო პრინციპია, მაგრამ სხვა – ბიზნესს შექმნის. რაც უკეთესად გამოუვა, იმ მიმართულებით განვითარდება. მთავარია, ამან მასობრივი ხასიათი არ მიიღოს.

რა მოელის ლარს? ექსპორტი-იმპორტის შორის უარყოფითი სალდო რალაცით უნდა დავაფინანსოთ. ექსპორტი შეზღუდული გვაქვს, არც ნავთობი, არც სხვა ბუნებრივი რესურსი მოგვეპოვება. ის, რაც ექსპორტზე გადის, ძალიან მცირეა. შესაბამისად, დოლარზე ჭარბი მოთხოვნაა, რისი დაკმაყოფილება ეროვნულ ბანკს სავალუტო რეზერვებით უხდებოდა. რეზერვები ულევია არ არის და მანაც გადაწყვიტა, ლარი რბილად მიაბას დოლარს და მის კურსს მიჰყვეს.

საერთაშორისო ბაზარზე დოლარისა და ევროს კურსზე ძალიან ბევრი ფაქტორი მოქმედებს. ამჟამად დოლარი საერთაშორისო ბაზარზე შესუსტებულია. მისი კურსი დამოკიდებული იქნება იმაზე, შეერთებული შტატების ბაზარზე რამდენ ხანს გაგრძელდება პრობლემები. თუ ეს კრიზისი 2009 წლის ბოლოს ამოიწურა და ინვესტორებს იაფი აქტივების მიმართ ინტერესი გაუჩნდებათ, დოლარი ამ დროისათვის გამყარებას დაიწყებს.

შედეგად, მსოფლიო ბაზარზე ვითარება ჯერ კიდევ გაუარესდება. საქართველომდე არ მოაღწევს მკვეთრი რყევები, რადგან კაპიტალის ბაზარი არ გვაქვს. ჩვენთან სიღრმისეული პრობლემები არ ყოფილა. თუ იქ კრიზისი დიდხანს, 2-3 წელს გაგრძელდა, მაშინ პრობლემები ჩვენამდეც მიაღწევს. უცხოეთის ბაზარზე კრიზისი რამდენიმე თვეში რომ დასრულებულიყო, ჩვენ ვერც ვიგრძნობდით. ვფიქრობ, ვითარების გაუმჯობესებას რამდენიმე თვე დასჭირდება.

2009 წლის მეორე ნახევრიდან დადებითი ტენდენციები გაჩნდება.

რატომ გახდა სახელმწიფო მთავარი ინვესტორი? ქვეყნის მოსახლეობის რაოდენობისა და მათი მსყიდველობითი უნარის გათვალისწინებით, საქართველო მცირე ბაზარია და მისდამი უცხოელი ინვესტორების ინტერესიც ძალიან დაბალია. ინვესტორისთვის ქვეყანა ჯერ ფინანსური თვალსაზრისით უნდა იყოს მომგებიანი და დაწვრილებითი ანალიზი საქართველოში არსებულ პოლიტიკურ და ბიზნესრისკებზეც მხოლოდ ამის შემდეგ გაკეთდება.

საზოგადოებისათვის უკვე ცნობილია, რომ 2009 წელს ქვეყანაში სახელმწიფო მთავარი ინვესტორი გახდება. კერძოდ, ქვეყნის ეკონომიკაში რამდენიმე თვეში 1 მილიარდი დოლარის “გადასროლა” მოხდება.

გამოცხადდა ტენდერები, გაგრძელდა გზების რეაბილიტაციის პროგრამა. ეკონომიკური პროექტები სოფლის მეურნეობის სექტორშიც ამოქმედდება. კვლავ აქტიუალურია ქართული პროდუქციისათვის ევროკავშირის და ამერიკის შეერთებული შტატების ბაზრების გახსნის პერსპექტივა,

რომელიც ამ ეტაპზე ჯერჯერობით მხოლოდ დისკუსიის თემაა. ექსპერტები ხელისუფლების ამ ინიციატივას კრიტიკულად აფასებენ და კარგად ჩამოყალიბებულ და სწორად გათვლილ ეკონომიკურ სტრატეგიას ითხოვენ. ომის და ფინანსური კრიზისის შედეგად დაზარალებული ბიზნესი ხელისუფლებისაგან დროებით საგადასახადო შეღავათების რეჟიმის დაწესებას, იაფი კრედიტის ხელმისაწვდომობას და უცხოელი და ადგილობრივი ინვესტორების მოძიებას მოელოს.

რატომ არ იზიდავს ინვესტორებს საქართველო დღეს? ცნობილია, რომ ბიზნესმენი პოლიტიკურ რისკზე მაღლა ფინანსურ მოგებას აყენებს. ნებისმიერი ბიზნესმენისთვის უსარგებლოა ის ქვეყანა, სადაც წლიური მოგება ჩადებული თანხის 3% არ აღემატება. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ის ამ თანხას ბანკში შეინახავს, სადაც წელიწადში გარანტირებულად 3%-ზე მეტ მოგებას მიიღებს. ამჟამად საერთაშორისო ბიზნესს საქართველოზე მეტად ჰონკონგის და ტაივანის რეიტინგი აინტერესებს. ბიზნესის პოლიტიკური რისკები ფინანსური რისკებისგან განსხვავებულია. ის

დაკავშირებულია მაკროეკონომიკურ და მაკროპოლიტიკურ მოვლენებთან, რომელზედაც ბიზნესს არანაირი გათვლის მოხდენა არ შეუძლია.

რა ვაკეთოთ?! მსოფლიო კატასტროფის წინაშე რომ არ აღმოჩნდეს, ეკონომიკურმა სტრატეგიებმა, ანალიტიკოსების აზრით, ორი მიმართულებით უნდა იმუშავონ: **გაგრძელდეს რეალური ეკონომიკის დაკრედიტება და მოხმარების თუნდაც დღეს არსებული დონე შენარჩუნდეს.**

პირველი მიმართულება საკმაოდ რთულია. ყოველდღიურად ახალ-ახალი ინფორმაციები ჩნდება „ეკონომიკური კატასტროფების“ შესახებ, რისი მიზეზი კრედიტების გაყინვაა. საფინანსო სტრუქტურებს მხოლოდ ნაღდი ფულის პატრონებთან თანამშრომლობა სურთ, არადა, კრიზისმა კაპიტალისგან თითქმის ყველა დაცალა. ექსპერტების აზრით, გადარჩენის ერთადერთი გზა, რაც შეიძლება მეტი კაპიტალის ჩართვაა ეკონომიკაში. რეკაპიტალიზაციის მოცულობა უფრო და უფრო უნდა გაფართოვდეს და სახელმწიფო კონტროლი ისე უნდა გამკაცრდეს, რომ საფინანსო სისტემის მნიშვნელოვანი ნაწილის დროებით, თითქმის ნაციონალიზაცია მოახდინოს, შემდეგ კი, როცა სიტუაცია ჩვეულ რეჟიმში ჩადგება, მოხდეს მისი დენაციონალიზაცია. ამის მაგალითად ექსპერტებს შვეიცარია მოჰყავთ, რომელმაც 1990-იანი წლების დასაწყისში კრიზისთან ბრძოლის შემდეგ თავის წილები ბანკში დააბრუნა.

კრიზისის გამო ბევრ ქვეყანაში მოხდა ბანკების სრული ან ნაწილობრივი ნაციონალიზაცია. ამ ცოტა ხნის წინ დიდმა ბრიტანეთმა უმსხვილესი ბრიტანული ბანკების რეკაპიტალიზაციისთვის 50 მილიარდი გირვანქა სტერლინგი გამოყო (დაახლოებით 64 მილიარდი ევრო).

როგორც აღვნიშნეთ, დღეს კრიზისის პირველ ეტაპზე ვართ, მაგრამ ეკონომისტების ვარაუდი გამართლდა და ახალი წლიდან ვი-

თარების გამწვავება დაიწყო, რამაც ბანკებს, სამრეწველო საწარმოებს, ლაბორატორიასა და უნივერსიტეტს, სამუშაო ადგილებს, ბოლოს და ბოლოს ადამიანებს ბევრი პრობლემა შეუქმნა.

კრიზისის წინააღმდეგ „ბრძოლის“ მეთოდები

ეკონომიკურ კრიზისს დღეს სხვადასხვა ქვეყანა განსხვავებული მეთოდებით “მკურნალობს”:

პირველი, როცა მთლიანი თანხები საფინანსო სფეროში მიედინება, ანუ ის, რაც აშშ-მ გააკეთა, მან ბანკებს დასახმარებლად 2,3 ტრილიონი დოლარი გამოუყო, ხოლო რეალური ეკონომიკის მხარდასაჭერად – ათჯერ ნაკლები. კანადის, ირლანდიის, ნიდერლანდების და შვედეთის მთავრობები ასეთივე პრინციპით მოქმედებენ.

მეორე მოდელი, როცა მთავრობა მთელს ძალისხმევას ეკონომიკის რეალური სექტორებისკენ მიმართავს. ასეთი გზა სოციალისტურმა ჩინეთმა აირჩია. მისმა ხელისუფლებამ ინვესტირება მოახდინა ინფრასტრუქტურაში, სოფლის მეურნეობასა და სოციალურ სფეროში. კომპანია Merrill Lynch-ის ანალიტიკოსების აზრით,

სწორედ ეს გახდა მიზეზი, რომ ჩინეთის ბაზარი ინვესტორებისთვის ჯერ კიდევ მიმზიდველია.

ზოგიერთი ქვეყანა ცდილობს თანაბრად დაეხმაროს როგორც საფინანსო სექტორს, ასევე რეალურ ეკონომიკას. ამ მოდელს სახელმწიფოებმა აშშ-ს ცუდი მაგალითის შემდეგ მიმართეს. ბევრი ქვეყანა დარწმუნდა, რომ მხოლოდ საფინანსო სფეროს დახმარებით კრიზისი ვერ დაიძლეოდა. ასეთ ქვეყნებს შეიძლება გერმანია, საფრანგეთი, იტალია, შვეიცარია და იაპონია მივაკუთვნოთ.

ევროკავშირის ლიდერებმა ნევი ქვეყნებისთვის 200 მილიარდიანი დახმარების შესახებ ჯერ კიდევ ნოემბერში გამოაცხადეს. 12 დეკემბერს ბრიუსელში სწორედ ეს ანტიკრიზისული გეგმა დაამტკიცეს. გეგმის მიხედვით, ყველა ნევი ქვეყანა საკუთარი მშპ-ის დაახლოებით 1,5%-ის ოდენობის თანხას გამოყოფს. 200 მილიარდი ევროდან 30-ს ევროპის საინვესტიციო ბანკი გაიღებს. დეკლარაციაში ხაზგასმულია, რომ ევროკავშირის ქვეყნებს შეხედულებისამებრ შეუძლია ეკონომიკის ცალკეულ სექტორებში საგადასახადო განაკვეთების შემცირე-

ბა და დამატებითი ღირებულების გადასახადის დაწვევა. შეთანხმების მიხედვით, ევროკავშირი არ დაუშვებს არც ერთი მსხვილი ფინანსური ორგანიზაციის გაკოტრებას. ბანკების კრედიტუნარიანობის შესანარჩუნებლად მთავრობები მათი აქციების შეძენას გეგმავენ. ერთი სიტყვით, ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებისთვის ევროკავშირი კოორდინირებულ ღონისძიებებს გაატარებს.

ექსპერტების გამოთვლით, მსოფლიოს წამყვანმა სახელმწიფოებმა ანტიკრიზისული ღონისძიებებისთვის ჯამში უკვე 9,4 ტრილიონი დოლარი დახარჯეს.² ყველანაირი ფულადი რესურსი, რაც კი დღეს ეკონომიკურ ზრდას მოხმარდება, გამართლებულია. ის დანახარჯები, რასაც სახელმწიფოები სოციალურ პროგრამებსა და ეკონომიკური აქტივობისთვის ხარჯავს, შესაძლოა ძალიან მძიმე ტვირთი იყოს, მაგრამ დანახარჯი, რასაც დღევანდელი უმოქმედობის გამო მომავალში, ბევრად დიდ ტვირთად დაანება ქვეყანას, ვიდრე დღეს დაზოგილი თანხები.

² წყარო: საინვესტიციო ჯგუფი „რენესანს კაპიტალი“

ANNOTATION

GLOBAL ECONOMIC CRISIS AND GEORGIA

Lamara Qoqiauri, Doctor of Economics, Professor

In Georgia reduction of investment began after August's event. Nowadays reduction of investments are result of the world financial crisis. This tendency is also connected to the running out of great private objects. Small private objects don't make any important changes.

Due to the packet of economic stimulation planned by government percentage amount of using of the whole inner products and state buying components is growing, but investment components will be reduced. At the end it will lead to the complete unnoticed distribution. Declining of industry will grow the negative debt between export-import and as a result the negative indicator of pure export has grown.

In order not to appear at the edge of disaster the world economic strategies, according, must work through two

directions: real economic crediting must be continued and even today's level of usage must be kept.

The first direction is quite difficult but very indispensable everyday new information appears about “economic depression” and the reason is economic freezing. Financial structures want to have relations with owners by cash. It is obvious that crisis emptied everybody from capital. To experts' view the only way to save economic is involving as much capital as possible.

The area of recapitalization must be enlarged and state control must be so strict that it could nationalize the important part of financial system for a short time and afterwards, when the situation stabilizes, it must be denationalized.